

ISLĀMIYYĀT 38(2) 2016: 131 - 139
 (<http://dx.doi.org/10.17576/islamiyyat-2016-3802-05>)

Penggunaan *Shahid* Hadith oleh al-Suyuti dalam Kitab *Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami'*

The Use of *Shahid* Hadith by al-Suyuti in His Book, *Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami'*

MARYAM MD ROFIEE
 MD. NOR ABDULLAH

ABSTRAK

Hadith merupakan antara sumber yang digunakan dalam pengkaedahan tatabahasa Arab. Akan tetapi, terdapat perselisihan pendapat dalam kalangan ulama tatabahasa Arab sama ada untuk menerima atau menolak hadith sebagai shahid. Antara tokoh tatabahasa Arab yang dikatakan menolak hadith dalam pengkaedahan tatabahasa Arab ialah al-Suyuti. Namun, terdapat pandangan yang mengatakan beliau berada di pertengahan, iaitu di antara menerima dan menolaknya. Sehubungan dengan itu, kajian ini bertujuan untuk membincangkan penggunaan shahid hadith oleh al-Suyuti dalam karya beliau yang membahaskan tentang kaedah tatabahasa Arab, iaitu Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami' dan hanya memfokuskan pada bab al-'Umad sahaja. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif dengan kaedah perolehan data menggunakan analisis kandungan terhadap karya Ham' al-Hawami' tersebut. Dapatan kajian menunjukkan al-Suyuti telah menggunakan hadith sebagai shahid pengkaedahan tatabahasa Arab dalam bab tersebut. Namun, hanya terdapat 27 sahaja penggunaan shahid hadith dalam bab tersebut berbanding shahid al-Qur'an dan puisi.

Kata kunci: Hadith; kaedah tatabahasa Arab; tokoh tatabahasa Arab; al-Suyuti

ABSTRACT

Hadith is one of the sources used in formulating Arabic grammar methodologies. But there are some difference in opinion among scholars of Arabic grammar, whether to accept or reject hadith as shahid (textual witness). Among the leading Arabic grammarians who was said to reject hadith in formulating Arabic grammar methodologies was al-Suyuti. However, there are views which state that he took the middle stance, between acceptance and rejection. In this regard, the purpose of this research is to discuss the use of hadith as shahid (textual witness) by al-Suyuti in his work which discusses Arabic grammar methodologies, namely, Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami', with focus only on al-'Umad chapter. This research uses a qualitative approach and data is obtained through document analysis of the said work, Ham' al-Hawami'. Research results show that al-Suyuti had used shahid hadith in formulating Arab grammar methodologies in the chapter mentioned. However, there are only 27 instances of using shahid hadith in the chapter in comparison to using shahid al-Qur'an and poetry.

Keywords: Hadith; Arabic grammar methodologies; leading Arabic grammarian; al-Suyuti

PENGENALAN

Hadith merupakan sumber tatabahasa Arab yang telah terbukti kefasihannya selepas sumber al-Qur'an. Ini kerana kefasihan Nabi Muhammad SAW sudah diakui berbanding orang lain, sekalipun pemuisi yang hebat dan terkenal pada zaman kegemilangannya dahulu. Namun antara sumber tatabahasa Arab yang lain seperti al-Qur'an, puisi dan prosa, pengambilan hadith sebagai *shahid* kaedah tatabahasa Arab menjadi perbincangan utama dalam kalangan ulama. Ini disebabkan keautoritiannya sebagai sumber tatabahasa Arab yang sahih dipertikaikan apabila timbul isu

seperti berlaku *lahn* dalam kalangan perawi dan periwayatan hadith dengan makna, tidak dengan lafaz asalnya. Isu ini dibincangkan secara meluas kerana tumpuan dan fokus ilmu tatabahasa Arab adalah lafaz yang berbahasa Arab, iaitu lafaz hadith itu sendiri.

Oleh yang demikian, dalam kalangan ulama tatabahasa Arab, pendirian terhadap penggunaan *shahid* hadith terbahagi kepada tiga kelompok, iaitu mereka yang menerima, mereka yang menolak dan mereka yang berada di pertengahan. Bagi kelompok tersebut, ketiga-tiganya mempunyai alasan dan hujah bagi mempertahankan pendapat masing-masing serta kritikan terhadap kelompok lain.

PERNYATAAN MASALAH

Seperti yang dinyatakan, terdapat perselisihan pendapat dalam kalangan ulama bagi menjadikan hadith sebagai *shahid* dan hujah untuk menetapkan lafaz bahasa dan hukum tatabahasa Arab ('Abd al-Aziz 1995: 85). Pendirian ulama tatabahasa Arab terhadap penggunaan hadith sebagai *shahid* terbahagi kepada tiga golongan, iaitu golongan yang menentang sepenuhnya berhujah dengan hadith, golongan yang berada di pertengahan dan golongan yang mengharuskan *istishhad* dengan semua hadith (al-Hadithi 1974: 62).

Antara tokoh yang terkenal dalam bidang tatabahasa Arab, iaitu al-Suyuti, turut terlibat dalam pembahagian kelompok ini. Beliau dikatakan daripada kalangan mereka yang menolak hadith sebagai *shahid* pengkaedahan tatabahasa Arab. Hal ini dapat dikenal pasti dalam kata-kata Abu 'Udah (1994: 677), "pelopor golongan ini ialah Ibn al-Da'i' dan diikuti oleh muridnya, Abu Hayyan. Usaha mereka seterusnya disokong dan mendapat sambutan oleh al-Suyuti. Hal ini kerana berlaku beberapa perkara dalam periwayatan hadith seperti isu hadith diriwayatkan dengan makna".

Ibn al-Tayyib (1983: 97) juga menyatakan bahawa al-Suyuti menyokong dan mengikuti mereka. Hal ini terbukti apabila al-Suyuti menukil kata-kata mereka mengenai pendapat mereka terhadap isu penggunaan hadith dalam pengkaedahan tatabahasa Arab dalam kitab beliau, *al-Iqtirah fi 'Ilm Usul al-Nahw*. Al-Mukhtar (2001: 197) turut menyokong dengan mengatakan bahawa al-Suyuti tidak mengikut jejak Ibn Malik dalam teori menggunakan hadith sebagai *shahid*, walaupun beliau daripada kalangan ulama besar hadith. Ini menunjukkan al-Suyuti menolak hadith sebagai *shahid* kerana Ibn Malik merupakan daripada kalangan ulama yang menerima sepenuhnya dan menggunakan hadith sebagai *shahid* pengkaedahan tatabahasa Arab.

Timbul persoalan di sini, adakah benar al-Suyuti menolak hadith dan tidak menggunakannya sebagai *shahid* pengkaedahan tatabahasa Arab? Ini kerana dalam karya *al-Iqtirah*, beliau telah menggariskan hadith sebagai sumber tatabahasa Arab yang dipercayai kefasihannya. Sehubungan dengan itu, persoalan ini memerlukan pemerhatian yang khusus menerusi kajian ini. Tambahan pula, 'Askari (2010: 110) mengatakan al-Suyuti sangsi dalam masalah *istishhad* dengan hadith. Ia turut disokong oleh al-Qaysi (2010: 89) yang berpendapat al-Suyuti tidak berlebihan dalam isu ini dengan berada di pertengahan di antara dua golongan yang menolak dan menerima

keseluruhan hadith. Hal ini turut diakui oleh al-Baghdadi (1998 1:13) yang mengatakan al-Suyuti mengikut jejak langkah al-Shatibi yang merupakan pencetus golongan pertengahan ini. Pendapat ini menunjukkan terdapat percanggahan dengan pendapat sebelumnya yang mengatakan al-Suyuti menolak daripada menggunakan hadith sebagai *shahid* dan dalil pengkaedahan tatabahasa Arab.

Selain pendapat yang mengatakan al-Suyuti berada di pertengahan, terdapat juga pendapat lain yang mengatakan beliau sangsi dengan berada di antara dua golongan dalam isu ini. Dua golongan tersebut ialah golongan yang menolak dan golongan yang berada di pertengahan, sama ada menolak atau menerima hadith dalam kaedah tatabahasa Arab. Pendapat ini dinyatakan oleh Fajal (1997:133) dan al-Hadithi (1981: 26). Oleh itu, rasionalnya kajian ini dilakukan untuk mengkaji pendirian dan melihat penggunaan hadith oleh al-Suyuti sebagai dalil kepada kaedah tatabahasa Arab.

PERSOALAN DAN OBJEKTIF KAJIAN

Berdasarkan pernyataan masalah yang dijelaskan, terdapat beberapa persoalan yang perlu dirungkai bagi mendapatkan hasil dan dapatan untuk topik kajian ini:

1. Bagaimana riwayat hidup al-Suyuti?
2. Apakah pendirian al-Suyuti mengenai *shahid* hadith?
3. Adakah al-Suyuti menggunakan *shahid* hadith dalam karya *Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami'*?

Justeru bagi menjawab persoalan tersebut, objektif kajian ini dijalankan adalah untuk:

1. Mengamati riwayat hidup al-Suyuti secara ringkas.
2. Meneliti pendirian al-Suyuti mengenai *shahid* hadith.
3. Menganalisis penggunaan *shahid* hadith oleh al-Suyuti dalam karya *Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami'*.

TINJAUAN LITERATUR

Kajian mengenai hadith sudah banyak dilakukan, tambahan pula ia merupakan antara sumber dalam pelbagai bidang. Namun, kajian ini hanya memfokuskan pada hadith sebagai sumber dalam bidang tatabahasa Arab. Antara kajian yang melibatkan

hadith dalam bidang tatabahasa Arab ialah karya Abu 'Udah (1994) yang bertajuk *Bina' al-Jumlah fi al-Hadith al-Nabawi al-Sharif fi al-Sahihayn*. Karya ini berkisar mengenai kaedah pembinaan ayat yang terdapat dalam dua kitab hadith, iaitu *Sahih al-Bukhari* dan *Sahih Muslim* yang meliputi topik *al-Jumlah al-Khabariyyah*, *al-Jumlah al-Insha'iyah* dan *al-Jumlah al-Shartiyah*. Beliau memilih tajuk ini setelah mendapati kajian mengenai tatabahasa Arab dalam hadith jarang dilakukan seperti mana yang dilakukan dalam al-Qur'an. Apatah lagi kajian khusus yang menumpukan kaedah pembinaan ayat dalam hadith, yang terdapat hanya kajian mengenai *Gharib al-Hadith*, *I'rab al-Hadith* dan bentuk *al-Balaghah al-Nabawiyah*. Di penghujung karya ini, beliau mengambil satu subtopik kecil bagi membincangkan isu berhujah dengan hadith dalam bidang tatabahasa Arab. Beliau mendapati kaedah tatabahasa Arab yang diletakkan oleh ulama tatabahasa Arab tidak bercanggah dengan kaedah yang terdapat dalam hadith.

Adapun kajian berkenaan *i'rab* hadith telah dilakukan oleh beberapa orang tokoh seperti al-'Ukbari dan al-Suyuti. Karya al-'Ukbari (1989) bertajuk *I'rab al-Hadith al-Nabawi* dan al-Suyuti (1994) pula bertajuk, *'Uqud al-Zabarjad fi I'rab al-Hadith al-Nabawi*. Tujuan al-'Ukbari menghasilkan karya ini adalah kerana permintaan daripada anak muridnya supaya membuat penulisan ringkas mengenai *i'rab* hadith. Ia kerana kesalahan berlaku pada sesetengah lafaz hadith yang diriwayatkan perawi. Dalam kitab tersebut, al-'Ukbari telah mengemukakan sebanyak 424 hadith dan 122 orang perawi daripada kitab *Jami' al-Masanid* yang menghimpunkan hadith al-Tirmidhi dan Ahmad. Adapun al-Suyuti pula mengemukakan sebanyak 1,730 hadith dan 209 perawi daripada kitab *Musnad Ahmad*. Pada awalnya, nama asal karya al-Suyuti ialah *'Uqud al-Zabarjad 'ala Musnad Ahmad*, namun setelah itu beliau telah memasukkan beberapa hadith selain daripada *musnad* ini, lalu diberi nama baru *'Uqud al-Zabarjad fi I'rab al-Hadith al-Nabawi*. Dua karya ini mendatangkan hadith kemudiannya menyatakan kaedah tatabahasa Arab yang betul berserta beberapa pendapat.

Selain itu, karya Fajal (1997) yang bertajuk, *al-Hadith al-Nabawi fi al-Nahw al-'Arabi* juga membincangkan isu tatabahasa Arab yang terdapat dalam hadith. Tujuan beliau menghasilkan karya ini adalah untuk membincangkan isu beristishhad dengan hadith. Selain itu, beliau turut membincangkan sebanyak 110 masalah pengkaedahan tatabahasa Arab oleh enam orang ulama yang mengarang kitab

sharh (yang berbeza) kepada matan *Alfiyyah Ibn Malik*. Seterusnya, beliau mengemukakan hadith bagi setiap permasalahan tersebut dan beberapa pendapat mengenainya.

Antara kajian yang lain ialah tesis Doktor Falsafah yang berjudul, 'Kedudukan al-Sunnah di dalam Ilmu Tatabahasa Arab' oleh Badrul Munir (2000). Kajian ini bertujuan untuk menjelaskan kedudukan sebenar hadith dalam bidang bahasa dan tatabahasa Arab. Selain itu, ia juga bertujuan untuk membuktikan hadith merupakan sumber bahasa dan tatabahasa Arab setelah al-Qur'an serta dalil yang kuat dalam mengembangkan kedua-dua ilmu tersebut. Namun kajian ini hanya membahaskan penggunaan hadith secara umum tanpa mengkhususkan secara praktikal oleh ulama yang menggunakan hadith sebagai sumber dalam pengkaedahan tatabahasa Arab.

Walau bagaimanapun, terdapat tesis yang dihasilkan di Universiti Mu'tah yang memfokuskan pada ulama tatabahasa Arab dengan judul, *'Ta'did Shahid al-Hadith al-Nabawi fi Kitab Shawahid al-Tawdih li Ibn Malik: Dirasah Tahliliyyah Ta'siliyyah'*. Kajian al-Mu'ayatah (2010) ini membincangkan penggunaan *shahid* hadith dalam pengkaedahan tatabahasa Arab oleh Ibn Malik yang sememangnya antara ulama yang menggunakan hadith sebagai *shahid* pengkaedahan tatabahasa Arab. Oleh kerana itu, sudah pastinya *shahid* hadith digunakan dan dititikberatkan sama seperti sumber lain. Ini dibuktikan lagi bahawa karya Ibn Malik tersebut ialah karya yang memfokuskan pada *shahid* hadith dalam pengkaedahan tatabahasa Arab.

Oleh yang demikian, pengkaji berpendapat perlu diadakan kajian terhadap penggunaan *shahid* hadith oleh ulama tatabahasa Arab yang berada di pertengahan mahupun yang menolak hadith. Sebagai contoh, al-Suyuti yang disenaraikan sebagai seorang daripada ulama yang berada di pertengahan, malah terdapat pendapat lain yang mengatakan beliau menolak *shahid* hadith dalam pengkaedahan tatabahasa Arab. Pemilihan ini dilakukan kerana al-Suyuti merupakan seorang daripada ulama yang terkenal dalam bidang tatabahasa Arab.

METODOLOGI

Kajian ini berbentuk kajian kualitatif dengan menggunakan reka bentuk analisis kandungan terhadap bahan berkaitan yang merangkumi sumber primer dan sekunder bagi mengumpul data yang dikehendaki. Justeru, pemilihan sampel telah

dilakukan dengan memilih kitab *Ham‘ al-Hawami‘ fi Sharh Jam‘ al-Jawami‘* sebagai sumber primer kajian ini dan hanya memfokuskan pada bab *al-‘Umad* sahaja. Kitab ini merupakan antara karya beliau yang masyhur dalam bidang tatabahasa Arab. Manakala sumber sekunder pula ialah bahan bacaan berkaitan kajian seperti buku, artikel, tesis dan prosiding. Data yang telah dikumpulkan, dianalisis menggunakan kaedah tematik.

BIOGRAFI RINGKAS AL-SUYUTI

LATAR BELAKANG

Al-Suyuti lebih dikenali dengan nama Jalal al-Din al-Suyuti. Jalal al-Din ialah gelaran yang diberi oleh bapanya sendiri, manakala al-Suyuti pula adalah nisbah kepada nama tempat Asyut, iaitu antara bandar yang terletak di selatan Mesir. Walaupun begitu, nama sebenar al-Suyuti ialah seperti yang dinyatakan sendiri oleh beliau dalam buku *Husn al-Muhadarah* ialah ‘Abd al-Rahman ibn al-Kamal Abu Bakr ibn Muhammad ibn Sabiq al-Din ibn al-Fakhr ‘Uthman ibn Nazir al-Din Muhammad ibn Sayf al-Din Khudr Ibn Najm al-Din Abu al-Salah Ayyub ibn Nasir al-Din Muhammad ibn al-Shaykh Humam al-Din al-Humam al-Khudayri al-Suyuti (al-Suyuti 1967, 1:335).

Al-Suyuti dilahirkan selepas Maghrib malam Ahad pada awal bulan Rejab 849H bersamaan 3 Oktober 1445M. Mengikut al-‘Aydarusi (2001: 90), ibu beliau berbangsa Turki. Perkara ini turut disokong oleh al-Tabba’ (1996: 36) yang mengatakan ibu al-Suyuti adalah amah berbangsa Turki dan dalam sebahagian rujukan mengatakan ibunya berketurunan *Jarkasiyyah* yang berasal dari Parsi. Namun begitu, tidak dinyatakan nama ibunya walaupun dalam autobiografinya, *Husn al-Muhadarah*. Manakala bapanya pula ialah Kamal al-Din Abu al-Manaqib Abu Bakr ibn Nasir al-Din Muhammad ibn Sabiq al-Din Abu Bakr ibn Fakhr al-Din ‘Uthman Nasir al-Din Muhammad ibn Sayf al-Din Khidir ibn Najm al-Din Abu al-Salah Ayyub ibn Nasir al-Din Muhammad ibn al-Shaykh Humam al-Din al-Humam al-Khudayri al-Suyuti.

PENDIDIKAN

Al-Suyuti hidup dalam keluarga yang peka dan mengambil berat terhadap ilmu pengetahuan. Bapanya sendiri, iaitu Kamal al-Din, amat mementingkan ilmu pengetahuan dengan menghadiri pelbagai majlis ilmu

ulama di Asyut mahupun di Kaherah. Malah beliau juga menitikberatkan ilmu kepada anaknya, al-Suyuti. Semenjak kecil lagi, al-Suyuti sudah berjinak-jinak dengan ilmu dan menghadiri majlis ilmu. Ini dibuktikan ketika beliau berusia tiga tahun, bapanya sudah membawanya ke majlis ilmu *Shaykh al-Islam* Ibn Hajr yang merupakan guru kepada bapanya. Selain itu, bapanya juga turut membawanya ke majlis ilmu beberapa gurunya yang lain seperti *al-Shaykh al-Muhaddith* Zayn al-Din Ridwan al-‘Aqbi dan Shaykh Siraj al-Din ‘Umar al-Wardi (al-‘Aydarusi 2001: 91). Beliau dapat menghabiskan hafazan al-Qur’an ketika usianya belum genap lapan tahun dan beliau meneruskan aktiviti hafazannya dengan menghafaz matan-matan dalam pelbagai cabang ilmu.

Al-Suyuti berjaya memperoleh ijazah mengajar bahasa Arab oleh gurunya, al-Sayrami seawal usianya 17 tahun, iaitu pada awal tahun 866H (al-Darubi 2005: 71). Pada tahun yang sama, beliau telah menghasilkan hasil karangannya yang pertama, iaitu *Sharh al-Isti‘adhah wa al-Basmalah*. Karyanya itu disemak dan mendapat pujian oleh Shaykh ‘Ilam al-Din al-Bulqini yang merupakan antara gurunya. Beliau juga diberi ijazah oleh gurunya itu untuk mengajar fiqh dan mengeluarkan fatwa setelah beliau menyempurnakan pengajiannya (al-Suyuti 1967, 1:336). Pada tahun 869H ketika berusia 20 tahun, beliau telah pergi ke Makkah untuk menunaikan haji. Perjalanannya di Makkah telah beliau abadikan dalam buku karangannya yang bertajuk, *al-Nihlah al-Zakiyyah fi al-Rihlah al-Makiyyah*. Setelah kepulangannya dari Makkah, beliau telah mengembara ke Dumyat dan Iskandariah, iaitu daerah di Mesir. Perjalanan tersebut juga telah beliau semadikan dalam karyanya yang bertajuk, *Qutf al-Zuhr fi Rihlah Shahr* (Nubhan 1992: 596).

Ketika usianya mencecah 40 tahun, beliau telah mengambil keputusan bagi menumpukan perhatian sepenuhnya untuk beribadat kepada Allah SWT. Hal ini menjadikan beliau memencilkan diri daripada kehidupan dunia, sehingga orang ramai hampir tidak mengenali siapa dirinya. Beliau turut menumpukan perhatian sepenuhnya terhadap penulisan, malah meninggalkan kerjayanya, iaitu mengajar dan mengeluarkan fatwa. Namun menurut al-Darubi (2005: 82), meskipun al-Suyuti membuat keputusan untuk mengasingkan diri daripada kehidupan dunia, ini tidak bermakna beliau terus meninggalkan kerjaya mengajarnya dan mengeluarkan fatwa. Hal ini kerana, dalam tempoh usianya 40 tahun sehingga beliau wafat, beliau ada menerima beberapa jawatan yang ditawarkan kepadanya.

KEWAFATAN

Oleh kerana kesakitan bengkak besar di lengan kirinya yang berlarutan selama tujuh hari, akhirnya al-Suyuti menghembuskan nafas yang terakhir di rumahnya di Rawdat al-Miqyas pada malam Jumaat, 19 Jamadil Awal 911H bersamaan 17 Oktober 1505M. Beliau ketika itu berusia 61 tahun 10 bulan 18 hari dan jenazahnya dikebumikan di Hush Qusun di luar pintu al-Qarafah yang terletak di Kaherah (Ibn al-'Imad 1998, 8:90). Jenazahnya disolatkan di Masjid al-Abariqi seusai solat Jumaat dan majlis pengebumiannya dihadiri oleh orang ramai. Solat jenazah ghaib turut dilakukan di Masjid al-Umawi, Dimashq pada hari Jumaat, 8 Rejab 911H. Dikatakan bahawa orang yang memandikan jenazah beliau telah mengambil baju serta topinya. Bukan itu sahaja, malah terdapat orang yang membeli baju tersebut dengan harga lima dinar, manakala topi dengan harga tiga dinar bagi tujuan mengambil keberkatan daripadanya (al-Ghazzi 1997, 1:232).

Walaupun jasadnya sudah tiada sejak beberapa kurun lalu, namun hasil peninggalannya dalam bidang penulisan masih wujud dan digunakan sehingga dewasa ini. Sehubungan dengan ketokohan beliau dalam beberapa bidang, hasil penulisannya turut merangkumi pelbagai bidang dan antaranya ialah dalam bidang tatabahasa Arab, iaitu *Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami'*.

PENDIRIAN AL-SUYUTI TERHADAP
PENGUNAAN *SHAHID* HADITH DALAM
KAEDAH TATABAHASA ARAB

Al-Suyuti merupakan antara ulama tatabahasa Arab yang mempunyai karya dalam bidang tatabahasa Arab. Seperti ulama lain, beliau turut menggunakan sumber tatabahasa Arab bagi menyokong dan mengukuhkan kaedah tatabahasa Arab dalam penulisannya. Malah beliau juga mempunyai hasil karya mengenai sumber tatabahasa Arab, iaitu *al-Iqtirah fi 'Ilm Usul al-Nahw*. Dalam karya tersebut, al-Suyuti (2006: 74) telah menggariskan hadith merupakan antara sumber tatabahasa Arab yang dipercayai kefasihannya. Namun berdasarkan pendapatnya dalam awal perbincangan mengenai sumber hadith, beliau dilihat seperti tidak menerima keseluruhan hadith kerana terdapat hadith yang diriwayatkan dengan makna manakala lafaznya daripada perawi:

Adapun ungkapan Nabi Muhammad SAW yang diriwayatkan dengan lafaz Baginda telah digunakan sebagai dalil. Namun periwayatan hadith dengan lafaz Baginda jarang berlaku dan

jumlahnya hanyalah sedikit sahaja. Ini kerana kebanyakan hadith diriwayatkan dengan makna. Hadith telah diterima oleh orang ajam dan golongan *al-muwalladun* sebelum dilakukan pembukuan hadith lagi. Ini menyebabkan mereka telah meriwayatkan hadith dengan menambah atau mengurangkan, mengawal atau mengakhirkan, malah menukar sesuatu perkataan dengan perkataan yang lain. Oleh sebab itu, terdapat hadith yang menceritakan tentang sesuatu isu tetapi diriwayatkan dengan bentuk dan lafaz yang berbeza (al-Suyuti 2006).

Berdasarkan ungkapan tersebut, al-Suyuti telah digolongkan oleh kebanyakan ulama kontemporari sebagai golongan pertengahan, iaitu tidak menerima dan tidak menolak keseluruhan hadith. Walau bagaimanapun, beliau dilihat seolah-olah lebih cenderung kepada menolak hadith kerana telah mengemukakan pendapat Ibn al-Da'i' dan Abu Hayyan. Pendapat tersebut mengingkari Ibn Malik yang telah mencipta kaedah tatabahasa Arab berdasarkan hadith. Ini memandangkan Ibn al-Da'i' dan Abu Hayyan merupakan ulama yang dikenali dengan golongan yang menolak hadith untuk dijadikan sumber dalam pengkaedahan tatabahasa Arab, manakala Ibn Malik pula dalam golongan yang menerima sepenuhnya *shahid* hadith.

Tambahan pula dalam kitab *Ham' al-Hawami'*, al-Suyuti (2012, 1:337) telah menyangkal pendapat Ibn Malik yang menetapkan sesuatu kaedah tatabahasa Arab berdasarkan hadith kerana lafaz hadith tersebut telah ditukar oleh perawi. Ini bukan bermaksud pula al-Suyuti menolak *shahid* hadith, akan tetapi kerana hadith tersebut diriwayatkan dengan makna dan bersalahan dengan kaedah tatabahasa Arab. Malah al-Suyuti turut menggunakan hadith sebagai *shahid* pengkaedahan tatabahasa Arab dalam kitab tersebut. Ini dikuatkan lagi dengan pendapat Bawadi (t.th.: 15) yang menerangkan metode al-Suyuti dalam isu *istishhad* dengan hadith dalam kitab *Ham' al-Hawami'* ialah beliau hanya menggunakan hadith yang bertepatan dengan kaedah tatabahasa Arab sebagai dalil dan meninggalkan hadith yang bertentangan kaedah tatabahasa Arab.

Bersandarkan kenyataan di atas, al-Suyuti berada dalam golongan pertengahan. Ini bermaksud beliau tidak menerima keseluruhan hadith dan juga tidak menolak sepenuhnya. Ini berasaskan pendapat beliau dalam *al-Iqtirah* yang meletakkan hadith sebagai ungkapan yang fasih. Setelah itu beliau mengatakan pula kebanyakan hadith diriwayatkan dengan makna, adapun yang dijadikan dalil ialah yang diriwayatkan dengan lafaz. Konklusinya, al-Suyuti juga menggunakan hadith sebagai sumber pengkaedahan tatabahasa Arab tetapi hanya yang bertepatan dengan kaedah tatabahasa Arab dan diriwayatkan dengan lafaz Nabi Muhammad SAW.

ANALISIS DAN PERBINCANGAN

Berdasarkan pemerhatian terhadap kitab *Ham' al-Hawami'*, al-Suyuti menggunakan sebanyak 27 *shahid* hadith dalam bab *al-'Umad* yang mengandungi lima topik. Beliau menggunakannya dalam semua topik bab ini melainkan topik terakhir. Daripada jumlah ini, sebanyak 19 hadith telah ditakhrij oleh *pentahqiq* kitab ini, iaitu Ahmad Shams al-Din. Dalam menganalisis *shahid* hadith yang terdapat dalam bab ini, ia boleh dilihat daripada tiga sudut, iaitu penggunaannya mengikut topik, bentuk penggunaan dan fungsi penggunaan.

SHAHID HADITH MENGIKUT TOPIK DALAM BAB AL-'UMAD

Menerusi permasalahan kaedah tatabahasa Arab dalam bab pertama kitab *Ham' al-Hawami'*, iaitu bab *al-'Umad*, sebanyak 27 *shahid* hadith telah digunakan oleh al-Suyuti yang meliputi kelima-lima topik dalam bab tersebut. Topik pertama dalam bab ini, iaitu *al-mubtada' wa al-khabar*, beliau telah menggunakan sebanyak enam *shahid* hadith. Berbanding dengan bab kedua *nawasikh al-ibtida'*, beliau menggunakan sebanyak 18 *shahid* hadith. Adapun dalam bab ketiga *al-fa'il*, hanya dua *shahid* hadith dan bab keempat *na'ib al-fa'il* pula, hanya satu *shahid* hadith sahaja. Manakala topik kelima *al-fi'l al-mudari' al-mujarrad min al-nasib wa al-jazim*, tidak terdapat *shahid* hadith padanya.

Daripada pembahagian *shahid* hadith dalam bab ini, penggunaannya dalam topik kedua, jumlahnya lebih banyak melebihi bab lain. Ini kerana dalam topik tersebut, terdapat empat subtopik di bawahnya. Subtopik yang pertama *kana wa akhawatuha* terdapat tujuh *shahid* hadith, diikuti lima *shahid* hadith dalam subtopik kedua *kada wa akhawatuha*. Adapun subtopik ketiga *inna wa akhawatuha* terdapat enam *shahid* hadith, manakala subtopik keempat *zanna wa akhawatuha*, tidak terdapat *shahid* hadith padanya.

Jadual 1 di bawah menunjukkan peratusan hadith yang digunakan al-Suyuti mengikut topik dalam bab pertama karya beliau. Berdasarkan jadual ini, topik yang paling banyak terdapat *shahid* hadith padanya ialah topik *nawasikh al-ibtida'* sebanyak 66.7%. Diikuti dengan topik *al-mubtada' wa al-khabar* sebanyak 22.2%. Manakala topik *al-fa'il* ialah 7.4% dan *na'ib al-fa'il* pula ialah 3.7%. Peratusan yang banyak pada topik kedua adalah merangkumi keempat-empat subtopik di bawahnya seperti yang disebut sebelum ini. Sekiranya dibahagikan

mengikut subtopik di bawahnya, nescaya jumlah peratusannya hampir menyamai topik *al-mubtada' wa al-khabar*.

JADUAL 1. Penggunaan *Shahid* Hadith Mengikut Topik

Bil	Topik	Jumlah <i>shahid</i> hadith	Peratus
1.	<i>al-Mubtada' wa al-khabar</i>	6	22.2
2.	<i>Nawasikh al-ibtida'</i>	18	66.7
3.	<i>al-Fa'il</i>	2	7.4
4.	<i>Na'ib al-fa'il</i>	1	3.7
5.	<i>al-Fi'l al-mudari' al-mujarrad min al-nasib wa al-jazim</i>	-	0

BENTUK PENGGUNAAN SHAHID HADITH

Berdasarkan penggunaan 27 *shahid* hadith tersebut, terdapat tiga bentuk penggunaannya yang dikategorikan oleh pengkaji dalam bab ini:

1. Penggunaan *shahid* hadith semata-mata. Bentuk penggunaan *shahid* hadith semata-mata ialah *shahid* hadith yang didatangkan tanpa ada *shahid* lain seperti contoh yang dicipta sendiri atau *shahid* daripada sumber lain. Ini bermaksud al-Suyuti hanya menggunakan *shahid* hadith sahaja pada sesuatu permasalahan kaedah tatabahasa Arab. Daripada keseluruhan *shahid* hadith yang terdapat dalam bab ini, sebanyak 14 *shahid* hadith yang digunakan dalam bentuk penggunaan *shahid* hadith semata-mata.
2. Penggunaan *shahid* hadith bersama *shahid* sumber lain. Bentuk ini bermaksud al-Suyuti menggunakan *shahid* hadith bersama *shahid* sumber lain seperti al-Qur'an, puisi dan prosa ketika menjelaskan beberapa kaedah tatabahasa Arab yang tertentu. Sebanyak sembilan *shahid* hadith yang digunakan dalam bentuk ini. Lima daripadanya digunakan bersama *shahid* al-Qur'an, tiga digunakan bersama *shahid* puisi dan satu sahaja digunakan bersama *shahid* prosa.
3. Penggunaan *shahid* hadith bersama contoh ciptaan sendiri. Bentuk ini pula bermaksud *shahid* hadith didatangkan bersama contoh yang dicipta sendiri oleh pengarang, tidak hanya menggunakan *shahid* hadith sahaja seperti bentuk yang pertama. Contoh tersebut dicipta berdasarkan keperluan dan ketepatan dengan kaedah tatabahasa Arab tertentu. Setelah dikenal pasti, terdapat lima *shahid* hadith sahaja yang digunakan bersama contoh sendiri. Namun, dua

daripadanya digunakan sebelum contoh sendiri dan tiga digunakan selepas contoh sendiri.

- a. Jadual 2 menunjukkan bentuk penggunaan *shahid* hadith semata-mata mempunyai jumlah yang tertinggi, iaitu sebanyak 13 *shahid* hadith dengan 48.1%. Di samping bentuk penggunaan *shahid* hadith bersama *shahid* sumber lain sebanyak sembilan dan 33.3%, manakala bentuk penggunaan *shahid* hadith bersama contoh ciptaan sendiri sebanyak lima dan 18.5%. Berdasarkan peratusan ini, ia menunjukkan al-Suyuti mempercayai peranan sumber hadith sebagai *shahid* pengkaedahan tatabahasa Arab dengan hanya mendatangkan *shahid* hadith semata-mata, tanpa ada contoh sendiri atau *shahid* sumber lain.

JADUAL 2. Bentuk Penggunaan *Shahid* Hadith

Bil	Bentuk penggunaan <i>shahid</i> hadith	Jumlah <i>shahid</i> hadith	Peratus
1	Penggunaan <i>shahid</i> hadith semata-mata	13	48.1
2	Penggunaan <i>shahid</i> hadith bersama <i>shahid</i> sumber lain	9	33.3
3	Penggunaan <i>shahid</i> hadith bersama contoh ciptaan sendiri	5	18.5

FUNGSI PENGGUNAAN *SHAHID* HADITH

Setelah meneliti semua 27 *shahid* hadith dalam bab ini, terdapat beberapa fungsi yang digunakan oleh al-Suyuti. Fungsi ini berbeza mengikut tujuan beliau menggunakan *shahid* hadith tersebut ketika membincangkan permasalahan kaedah tatabahasa Arab:

1. Menyokong dan mengukuhkan kaedah tatabahasa Arab. Contohnya, dalam topik *al-mubtada' wa al-khabar* (al-Suyuti 2012, 1:316):

الجملة إن كانت نفس المبتدأ في المعنى لم تحتج إلى رابط نحو: "أفضل ما قلته أنا والنبيون من قبلي لا إله إلا الله"، وإلا فلا بد لها من ضمير عائد على المبتدأ يربطها به.

2. Menunjukkan makna yang pelbagai. Contohnya, dalam topik *nawasikh al-ibtida'*, subtopik *kana wa akhawatuha* (al-Suyuti 2012, 1:359):

وألحق قوم منهم الزمخشري، وأبو البقاء، والجزولي، وابن عصفور، بأفعال هذا الباب: غدا، وراح بمعنى صار، أو

بمعنى : وقع فعله في وقت الغد والرواح. وجعل من ذلك حديث: "أغد عالماً".

3. Menjadi dalil kepada pendapat tokoh tatabahasa Arab yang lain. Contohnya, dalam topik *al-mubtada' wa al-khabar* (al-Suyuti 2012, 1:310):

وزعم آخر: أنه الذي يليه. وزعم ابن حوط الله: أنه يجوز تثنيته، وجمعه. واستدل بحديث: "أو مخرجي هم".

4. Melemahkan penggunaan *shahid* hadith. Contohnya, dalam topik *al-mubtada' wa al-khabar* (al-Suyuti 2012, 1:337):

قلت: والظاهر أن الحديث حرّفته الرواة بدليل أن في بعض رواياته: لولا حدثان قومك. وهذا جار على القاعدة.

Jadual 3 menunjukkan jumlah dan peratus *shahid* hadith yang terdapat dalam setiap fungsi penggunaannya. Berdasarkan jadual tersebut, fungsi yang mempunyai jumlah dan peratus *shahid* hadith yang tertinggi ialah fungsi menyokong dan mengukuhkan kaedah tatabahasa Arab. *Shahid* hadith yang terdapat dalam fungsi ini sebanyak 16 hadith daripada keseluruhannya 27 dan peratusnya ialah 59.3%. Diikuti dengan fungsi menjadi dalil kepada pendapat tokoh tatabahasa Arab yang lain mempunyai *shahid* hadith sebanyak lima dengan 18.5%. Manakala fungsi menunjukkan makna yang pelbagai, terdapat empat jumlah *shahid* hadith padanya dengan 14.8% dan fungsi melemahkan penggunaan *shahid* hadith pula hanya terdapat dua sahaja dengan peratus 7.4%. Ini menunjukkan al-Suyuti banyak menggunakan *shahid* hadith yang berperanan sebagai menyokong dan mengukuhkan kaedah tatabahasa Arab dalam bab ini.

JADUAL 3. Fungsi Penggunaan *Shahid* Hadith

Bil	Fungsi Penggunaan <i>Shahid</i> Hadith	Jumlah <i>Shahid</i> Hadith	Peratus
1	Menyokong dan mengukuhkan kaedah tatabahasa Arab	16	59.3
2	Menunjukkan makna yang pelbagai	4	14.8
3	Menjadi dalil kepada pendapat tokoh tatabahasa Arab yang lain	5	18.5
4	Melemahkan penggunaan <i>shahid</i> hadith	2	7.4

Penggunaan *shahid* hadith oleh al-Suyuti dalam karyanya membuktikan beliau tidak menolak hadith sebagai sumber pengkaedahan tatabahasa Arab,

walaupun jumlahnya hanya 27 sahaja berbanding sumber lain. Walau bagaimanapun, 27 *shahid* hadith yang terdapat dalam bab *al-'Umad* sudah menunjukkan angka yang tinggi bagi nisbah penggunaannya dan jumlah ini hanya mewakili satu bab sahaja, belum keseluruhan kitab *Ham' al-Hawami'*. Andai dihitung penggunaan *shahid* hadith keseluruhan kitab ini, nescaya jumlahnya meningkat kerana kitab ini mengandungi tujuh bab.

Sekiranya dilihat pada sudut yang pertama, iaitu penggunaan *shahid* hadith mengikut bab, al-Suyuti dilihat banyak menggunakan *shahid* hadith pada topik yang kedua, iaitu *nawasikh al-ibtida'*. Namun, ini tidak menghairankan kerana topik *nawasikh al-ibtida'* merupakan topik yang besar berbanding topik yang lain. Topik ini mempunyai empat subtopik dan jumlah penggunaan *shahid* hadith yang banyak adalah merangkumi semua subtopik tersebut.

Adapun sudut kedua pula ialah bentuk penggunaan *shahid* hadith. Dalam sudut ini, bentuk penggunaan pertama, iaitu *shahid* hadith semata-mata paling banyak digunakan oleh al-Suyuti. Ini menunjukkan beliau mempercayai peranan hadith sebagai sumber pengkaedahan tatabahasa Arab dengan hanya menggunakan *shahid* hadith sahaja tanpa bersama contoh sendiri dan *shahid* sumber lain. Malah membuktikan hadith mampu menjadi sumber yang tepat apabila ia digunakan secara bersendirian. Manakala fungsi penggunaan *shahid* hadith yang merupakan sudut ketiga, kelihatan al-Suyuti kerap menggunakan *shahid* hadith pada fungsi untuk menyokong dan mengukuhkan kaedah tatabahasa Arab berbanding fungsi yang lain. Fungsi ini banyak digunakan oleh al-Suyuti sehingga peratusannya melebihi 50% berbanding tiga fungsi yang lain. Ini bertepatan dengan pengkaedahan tatabahasa Arab yang memerlukan sumber untuk dijadikan sebagai penyokong dan pengukuh kepada sesuatu kaedah.

Berdasarkan ketiga-tiga sudut penggunaan *shahid* hadith ini, jelas menghujahkan al-Suyuti tidak mengabaikan hadith sebagai sumber pengkaedahan tatabahasa Arab dalam karya beliau, apatah lagi menolaknya seperti yang didakwa oleh sesetengah pendapat. Namun tidak semua hadith diterima total oleh al-Suyuti. Hal ini kerana beliau menerima hadith yang lafaznya bertepatan dengan kaedah tatabahasa Arab dan menolak yang bercanggahan dengannya.

KESIMPULAN

Ketokohan dan keperibadian al-Suyuti dalam bidang akademik terserlah hasil daripada didikan

babanya sejak dari kecil. Malah, seawal usia 17 tahun beliau diberi ijazah untuk mengajar bahasa Arab. Ini menunjukkan pengetahuan beliau mengenai ilmu bahasa Arab dan tatabahasa Arab sangat luas. Tambahan pula, terdapat banyak hasil penulisannya dalam bidang ini, antaranya yang masyhur dalam bidang tatabahasa Arab seperti *Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami'* dan *al-Ashbah wa al-Naza'ir*. Manakala dalam bidang sumber tatabahasa Arab pula ialah seperti *al-Iqtirah fi 'Ilm Usul al-Nahw*.

Sumber tatabahasa Arab memainkan peranan penting dalam menyokong pengkaedahan tatabahasa Arab yang diletakkan oleh ulama dan antara sumber ini ialah hadith. Penggunaan hadith sebagai *shahid* dalam pengkaedahan tatabahasa Arab tidak mendapat sambutan yang baik seperti sumber tatabahasa Arab yang lain dalam kalangan sesetengah ulama, walaupun ia merupakan kalam Nabi Muhammad SAW yang telah terbukti kefasihannya. Adapun al-Suyuti tergolong dalam kalangan golongan yang berada di pertengahan, iaitu menerima hadith yang bertepatan dengan kaedah tatabahasa Arab dan menolak hadith yang bertentangan dengan dalil bahawa ia ialah ungkapan perawi yang telah diriwayatkan dengan makna. Ini dibuktikan dalam karya beliau yang memuatkan sejumlah *shahid* hadith dan hujah beliau kerana menolak hadith yang digunakan oleh segelintir ulama. Dengan penggunaan tersebut, ternafilah pendapat yang mengatakan beliau menolak hadith.

RUJUKAN

- 'Abd al-'Aziz, Muhammad Hasan. 1995. *al-Qiyas fi al-Lughah al-'Arabiyyah*. Madinat Nasr: Dar al-Fikr al-'Arabi.
- 'Askari, Muhammad Salih Sharif. 2010. Istishhad bi al-hadith al-Nabawi al-sharif 'inda al-lughawiiyin. *Afaq al-Hadariyyah al-Islamiyyah, Akadimiyyat al-'Ulum a-Insaniyyah wa al-Dirasat al-Thaqafiyah* 13(2): 97-113.
- al-'Aydarusi, 'Abd al-Qadir ibn Shaykh ibn 'Abd Allah. 2001. *al-Nur al-Safir 'an Akhbar al-Qurun al-'Ashir*. Bayrut: Dar Sadr.
- Abu 'Udah, 'Udah Khalil. 1994. *Bina' al-Jumlah fi al-Hadith al-Nabawi al-Sharif fi al-Sahihayn*. 'Amman: Dar al-Bashir.
- Badrul Munir Muhamad Nur. 2000. Kedudukan al-Sunnah di dalam Ilmu Tatabahasa Arab. Tesis Doktor Falsafah. Jabatan Pengajian Arab dan Tamadun Islam, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- al-Baghdadi, 'Abd al-Qadir ibn 'Umar. 1998. *Khazanat al-Adab wa Lubb Lubab Lisan al-'Arab*. Jil. 1. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Bawadi, Muhammad. t.th. Alfaz al-'aqa'id wa al-'ibadat wa al-mu'amalat fi *Sahih al-Bukhari*: Dirasah Dilaliyyah.

- Tesis Doktor Falsafah. Jabatan Bahasa Arab dan Sastera, Universiti Ferhat Abbas Setif.
- al-Darubi, Samir. 2005. *Zahirat al-Ta'addud wa al-Kathrah fi Mu'allafat al-Suyuti*. 'Amman: Wizarat al-Thaqafah.
- al-Ghazzi, Najm al-Din Muhammad ibn Muhammad. 1997. *al-Kawakib al-Sa'irah bi A'yan al-Mi'ah al-Ashirah*. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Fajal, Mahmud. 1997. *al-Hadith al-Nabawi fi al-Nahw al-'Arabi*. Riyad: Adwa' al-Salf.
- al-Hadithi, Khadijah. 1974. *al-Shahid wa Usul al-Nahw fi Kitab Sibawayh*. t.tp.: Matbu'ah Jami'at al-Kuwayt.
- al-Hadithi, Khadijah. 1981. *Mawqif al-Nuhah min al-Ihtijaj bi al-Hadith al-Sharif*. Baghdad: Dar al-Rashid.
- Ibn al-'Imad, Shihab al-Din Abu al-Falah 'Abd al-Hayy ibn Ahmad ibn Muhammad. 1998. *Shadharat al-Dhahab fi Akhbar man Dhahab*. Jil. 8. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Ibn al-Tayyib, Muhammad al-Fasi. 1983. *Sharah Kifayat al-Mutahaffiz (Tahrir al-Riwayah fi Taqrir al-Kifayah)*. Riyad: Dar 'Ulum.
- al-Mu'ayatah, Basim Mafdi. 2010. Ta'did *shahid* al-hadith al-Nabawi fi kitab *Shawahid al-Tawdih li Ibn Malik*: Dirasah tahliliyyah ta'siliyyah. Tesis Doktor Falsafah. Jabatan Bahasa Arab, Universiti Mu'tah.
- al-Mukhtar, Muhammad. 2001. Al-Imam al-Suyuti al-nahwi wa makanatuhu fi madrasah Ibn Malik. Dlm. 'Ali, Muhammad Tawfiq Abu & Kishmir, Salih (pnyt.). *al-Imam Jalal al-Din al-Suyuti Fiqhiyyan wa Lughawiyyan wa Muhaddithan wa Mujtahidan*, hlm. 195-230. Bayrut: Dar al-Taqrif bayna al-Madhahib al-Islamiyyah.
- Nubhan, 'Abd al-Ilah. 1992. al-Imam Jalal al-Din al-Suyuti: Sirah mukhtasirah. *Majallat Majma' al-Lughah al-'Arabiyyah bi Damshiq* Oktober: 584-611.
- al-Qaysi, 'Abd al-Muhsin. 2010. Qadiyyat al-istishhad bi al-hadith al-Nabawi al-sharif fi al-nahw al-'Arabi. *Majallat al-Islam fi Asiya* Disember: 79-119.
- al-Suyuti, Jalal al-Din 'Abd al-Rahman. 1967. *Husn al-Muhadarah fi Tarikh Misr wa al-Qahirah*. Jil. 1. t.tp.: Dar Ihya' al-Kutub al-'Arabiyyah.
- al-Suyuti, Jalal al-Din. 1994. *'Uqud al-Zabarjad fi I'rab al-Hadith al-Nabawi*. Bayrut Dar al-Jayl.
- al-Suyuti, Jalal al-Din. 2006. *al-Iqtirah fi 'Ilm Usul al-Nahw*. al-Azaritah: Dar al-Ma'rifah al-Jami'iyah.
- al-Suyuti, Jalal al-Din 'Abd al-Rahman. 2012. *Ham' al-Hawami' fi Sharh Jam' al-Jawami'*. Jil. 1 & 4. Bayrut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- al-Tabba', Iyyad Khalid. 1996. *al-Imam al-Hafiz Jalal al-Din al-Suyuti*. Dimashq: Dar al-Qalam.
- al-'Ukbari, 'Abd Allah ibn al-Husayn. 1989. *I'rab al-Hadith al-Nabawi*. Bayrut: Dar al-Fikr al-Mu'asir.

Maryam Md Rofiee
Jabatan Pengajian Arab dan Tamadun Islam
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
MALAYSIA

Md. Nor Abdullah
Jabatan Pengajian Arab dan Tamadun Islam
Fakulti Pengajian Islam
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor Darul Ehsan
MALAYSIA
monab@ukm.edu.my

